

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-5-93-65>

УДК 343.982.4

Ткаченко Я.В., Іванко Є.Б.

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕЧАТОК І ШТАМПІВ

Анотація. У статті розглянуто основні проблеми, що виникають у процесі експертного дослідження відбитків печаток і штампів. Проведений аналіз способів виготовлення у сучасних умовах кліше печаток і штампів. Актуальність обраної тематики зумовлена великою кількістю злочинів, пов'язаних з підrobкою документів, необхідністю у процесі розслідування проведення технічної експертизи відбитків печаток і штампів у документах. Дослідження відбитків печаток і штампів – один зі складних видів техніко-криміналістичного дослідження, що вимагає застосування спеціальних пізнань. Під час підrobки таких реквізитів документів, як відбитки печаток і штампів, мають місце різного роду імітації і відтворення відбитків як за допомогою комп'ютерного обладнання, малюванням, тощо, так і виготовлення підrobлених кліше за допомогою сучасного обладнання. Авторами наведені шляхи вирішення проблем, що виникають під час дослідження відбитків печаток і штампів.

Ключові слова: документ, печатка, штамп, відбитки, способи виготовлення печаток.

Tkachenko Yana, Ivanko Yevhenii

Kharkiv Scientific Research Forensic Center
of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

RESEARCH SEALS AND STAMPS

Summary. The article discusses the main problems that arise in the process of expert examination of impressions of seals and stamps. The analysis of modern methods of production of plates of seals and stamps was made. The topicality of the topic chosen is linked to the large number of offences related to the forgery of documents, including stamps and stamps, as well as the need for technical expertise in the investigation of prints and stamps in documents. Printing and stamping research is a complex type of forensic research that requires specialized knowledge. The article sets out types of seals and stamps. The tasks that are carried out in the course of the study of prints and stamps, the stages of their investigation are listed. The accuracy and reliability of the expert's examination depends directly on the completeness of the information available to the forensic expert. Special attention is paid to the correct sampling of impressions of seals and stamps needed for certain types of research. Detailed consideration is given to modern methods for producing printing and stamp plates, with a detailed description of each of the technologies for their production, namely laser engraving on rubber, photopolymer method for producing seals and stamps, rubber vulcanization, flash technology (dye-filled plates). In order to counterfeit documents, such as stamp impressions and stamps, various types of imitation and reproduction of stamp impressions take place, whether by computer equipment, by drawing, or by fabricating counterfeit plates using modern equipment. The problems of investigating prints and stamps require a systematic approach. Consideration is given to the main problems that arise during the study of impressions of seals and stamps, namely: lack of uniform rules for the production of seals and stamps; imperfection of the legal basis for regulating the production of seals and stamps; Poor selection of comparative material, which is provided for expert examination; insufficient provision of literature describing modern methods of producing plates of seals and stamps. The authors also present ways to address these problems.

Keywords: document, printing, stamping, printing, printing methods.

Постановка проблеми. Розвиток різних форм власності і ринкових відносин в Україні спричинили значне зростання документообігу. Сучасному періоду розвитку суспільства, що характеризується значними науково-технічними і комунікативними досягненнями, як ніколи раніш, притаманний процес інтелектуалізації кримінального середовища. Розвиток науково-технічного прогресу відкрив унікальні способи виготовлення документів і їх реквізитів, у тому числі в злочинних цілях. У кримінальне середовище втягуються особи, що володіють обширними знаннями в провідних галузях науки і техніки, а також мають професійні навички роботи з обладнанням, призначеним для виготовлення документів різного виду, що може бути використане для виготовлення підrobлених документів.

Документи в цілому належать до найбільш розповсюджених об'єктів криміналістичного дослідження, що пояснюється широким застосу-

ванням їх у різних сферах діяльності людини і частим використанням в злочинних цілях.

Підrobка документів наносить суттєві збитки державі і громадянам. Документи – речові докази можуть бути успішно використані для розкриття злочинів і викриття злочинців. Одними із важливих реквізитів документів є відбитки печаток і штампів.

У процесі розслідування злочинів часто виникає необхідність у криміналістичному дослідженні документів, які є речовими доказами у справі – документів, використаних або як засіб скоєння злочину, або як засіб приховування його слідів, а також документів, що сприяють з'ясуванню обставин справи.

Останнім часом об'єктами злочинних посягань частіш стали виступати відбитки печаток і штампів.

Відтак, проблеми, пов'язані з аналізом документів у цих аспектах, становлять не лише теоретичний інтерес, але й мають практичну

значущість у справі посилення боротьби зі злочинністю й поліпшення роботи правоохоронних органів та експертних установ.

Ці обставини вказують на той факт, що дослідження відбитків печаток і штампів є актуальним на теперішній час питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження відбитків печаток і штампів в Україні досліджували такі науковці, як: О. Воробей, Ю. Іванов, К. Ковалев, В. Назаров, В. Пелюшок. Проте, зазначені автори досліджували загальні питання дослідження відбитків печаток і штампів, майже не торкаючись проблем, що виникають під час проведення технічних експертиз відбитків печаток і штампів, кліше яких виготовлені за допомогою сучасного обладнання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведені науковцями дослідження розкривають проблеми дослідження відбитків печаток і штампів та підходи щодо їх вирішення. Однак, залишаються актуальними питання виявлення і вирішення проблем, що враховують можливості дослідження експертами відбитків печаток і штампів, підроблених за допомогою сучасного обладнання і новітніх технологій.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження проблемних сторін експертного дослідження відбитків печаток і штампів та пошук основних шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Печатками (штампами) називаються спеціальні пристосування, призначені для нанесення відбитків за допомогою забарвлених друкуючих форм, що входять до їх конструкції.

Відбитки печаток і штампів є посвідчувальними реквізитами документів.

Розділення на печатки і штампи обумовлено геометричною формою відбитків, що наносяться друкуючими формами. Так, штампом називають пристрій, призначений для нанесення відбитків прямокутної форми з текстом в прямокутній рамці, або без рамки. Штамп, реквізит якого утворюють підпис, називають факсиміле. Печаткою називають пристрій, призначений для нанесення відбитків, що містять рамки, відмінні від прямокутної форми (круглі, овальні, трикутні, ромбовидні, тощо). Печатки, в свою чергу, поділяються на прості і гербові.

Печатки (штампи), за матеріалом, з якого виготовлені, поділяються на: каучукові, гумові, полімерні і металеві.

Дослідженням відбитків печаток і штампів в технічній експертизі документів вирішується дві основні групи задач: діагностичні (наприклад, встановлення способу нанесення (відтворення) відбитків; способу виготовлення кліше печатки (штампу) за його відбитками; часу нанесення відбитків; тощо) та ідентифікаційні (наприклад, встановлення: чи нанесені відбитки у декількох документах однією печаткою; чи нанесені відбитки печатки в документі печаткою, зразки якої надані; тощо).

Експертиза відбитків печаток (штампів) проводиться за схемою, яка передбачає наступні стадії: попереднє дослідження; роздільне дослідження; експертний експеримент (може не проводитись); порівняльне дослідження (може не проводитись);

оцінка результатів проведеного дослідження та формулювання висновків; оформлення результатів проведеного дослідження.

Важливе значення при дослідженні має встановлення способу виготовлення печатки (штампу), незалежно від того, надано на дослідження безпосередньо печатну форму, чи її відбиток в документі. Встановлення способу виготовлення посвідчувальної печатної форми сприяє правильності оцінки ознак при вирішенні подальших ідентифікаційних завдань. Однак, наряду з розвитком новітніх технологій виготовлення печаток і штампів, діагностика способів їх виготовлення викликає значні труднощі у зв'язку з недостатнім інформаційно-методичним забезпеченням у цій галузі знань.

У процесі дослідження наданих матеріалів особливу увагу необхідно звернути наданим зразкам для порівняльних досліджень. Для того, щоб зразки можна було використовувати в ході проведення експертизи, вони мають відповідати певним вимогам: безсумнівність походження (достовірність); необхідна кількість; належна якість; порівняльність. Документи з вільними зразками відбитків печаток (штампів), мають бути датовані і не викликати сумнівів у даті їх складання (завірені відбитками печаток або штампів відповідних установ, організацій, тощо). Помилки, допущені при відборі зразків, можуть спричинити експертну помилку і спрямувати слідство чи суд по неправильному шляху. Так, при призначенні експертиз мають місце факти надання вільних зразків відбитків печаток (штампів), дата нанесення яких на документи не визначена (не датовані документи), або які викликають об'єктивні сумніви експертів у даті нанесення відбитків. Зазначене унеможливило вирішення питання встановлення часу нанесення відбитку печатки (штампу) у досліджуваному документі, а в окремих випадках може призвести і до помилкових висновків експерта.

Як свідчить досвід експертної практики, найбільші труднощі виникають при дослідженні відбитків печаток (штампів), виготовлених за новими технологіями, оскільки у таких відбитках часто проявляється лише частина комплексу ознак, характерних для певного способу виготовлення кліше печатки (штампу), яка не утворює сукупність, достатню для висновку про один зі способів виготовлення кліше.

В теперішній час для виготовлення печаток використовують такі технології, як: лазерне гравіювання по гумі, фотополімерний спосіб, вулканізація і флеш-технологія:

при виготовленні печаток за лазерною технологією спеціальна гума обробляється тонко сфокусованим лазерним променем; в результаті на ділянках, які піддалися впливу опромінення, випалюються пробільні елементи, при цьому одночасно утворюються друкуючі елементи;

в основу фотополімерної технології покладено властивості спеціальних полімерів, які під дією ультрафіолетового випромінювання полімеризуються і втрачають розчинність у відповідних розчинниках; суть технології полягає в підготовці негатива зображення на комп'ютері, роздруківці на спеціальній плівці, полімеризації полімеру в експонуючій камері, і очистці пробільних елементів м'яким розчином;

технологія вулканізації полягає у виготовленні на спеціальних фрезерувальних станках за допомогою різця матриці (з металевої чи з пластмасової заготовки) з прямим поглибленим зображенням друкуємих елементів, з якої шляхом вулканізації гуми отримують гумову друкуєму форму;

флеш-технологія основана на методі селективного закриття поверхневих пор термопластичного пористого матеріалу; її суть полягає в тому, що поверхня мікропористої гуми з високою термочутливістю запікається потужним джерелом світла, в результаті чого поверхневі пори гуми закриваються і втрачають здатність пропускати фарбу; вибіркоче запікання гуми досягається за рахунок прозорого трафарету, на який за допомогою принтера наноситься малюнок печатки з позитивним зображенням, трафарет розташовується між джерелом світла і гумою на спеціальному обладнанні (в місцях, де нанесений тонер, світло не проходить і відповідно поверхня не плавиться і пори залишаються відкритими; а в місцях, де тонер відсутній, поверхня гуми запікається і пори зачиняються), після чого заготовка монтується в оснастку і заливається барвником; завдяки особливостям технології такі печатки називають ще фарбонаповненими, оскільки штемпельна подушка не використовується.

Слід зазначити, що сучасні технології дозволяють за незначну вартість виготовляти велику кількість копій печаток (штампів) високої якості з одного оригіналу, при цьому у копіях відтворюються загальні і окремі ознаки оригіналу печатки (штампа), що значно ускладнює вирішення експертом ідентифікаційних завдань.

За цих умов розроблені методичні джерела з технічної експертизи відбитків печаток та штампів застарілі і не придатні для вирішення діагностичних і ідентифікаційних питань відносно відбитків печаток і штампів, виготовлених з використанням сучасного обладнання.

Значними проблемами на теперішній час також залишаються: відсутність єдиних правил до

виготовлення печаток (штампів), їх змісту і шрифтів; а також недосконалість правової бази щодо регулювання виготовлення печаток і штампів.

Крім зазначених проблем, існують недоліки практичного характеру: часто при призначенні експертизи експерту надаються вільні зразки відбитків печаток (штампів), дата нанесення яких на документи не визначена (документи не датовані), або які викликають об'єктивні сумніви експертів у даті нанесення відбитків. Зазначене унеможливує вирішення питання встановлення часу нанесення відбитку печатки (штампу) у досліджуваному документі, а в окремих випадках може призвести і до помилкових висновків експерта при вирішенні питань ідентифікаційного характеру. Також мають місце факти виведення на вирішення експертів запитань правового характеру (наприклад, про визначення підробленості документів або відбитків печаток на них).

Висновки і пропозиції. З огляду на викладене та враховуючі власний експертний досвід, наведені проблеми, на думку автора, можуть бути усунені такими шляхами:

по-перше, шляхом розробки і забезпечення експертів методичними рекомендаціями по встановленню способу виготовлення кліше печаток (штампів) за їх відбитками у документах, які зокрема мають містити класифікацію ознак, обумовлених способом виготовлення кліше печаток і штампів по новим технологіям і механізмам нанесення відбитків;

по-друге, удосконаленням можливостей здійснення взаємодії експертних підрозділів з органами, які призначають судові експертизи, розроблення та здійснення комплексу адміністративних заходів, спрямованих на інформування останніх щодо вимог до якості порівнювального матеріалу, який надається на дослідження, та переліку запитань, які можуть бути вирішені в ході експертних досліджень.

Список літератури:

1. Воробей О.В., Мельников І.М., Волошин О.Г. Техніко-криміналістичне дослідження документів : Навчально-методичний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 304 с.
2. Назаров В.В., Ковалев К.Н., Иванов Ю.В., Пелюшок В.Г. Современные способы изготовления печатей и штампов. Информационное пособие ДНИЭКЦ МВД Украины. 2003. 20 с.

References:

1. Vorobey O.V., Melnikov I.M., Voloshin O.G. (2008) *Texniko-kryminalistychnе doslidzhennya dokumentiv: Navchalno-metodychnyj posibnyk*. Kyiv: Centr uchbovoyi literatury, 304 p. (in Ukrainian)
2. Nazarov V.V., Kovalev K.N., Ivanov Yu.V., Pelyushok V.G. (2003) *Sovremennyye sposoby izgotovleniya pechatey i shtampov*. Informatsionnoye posobiye NIEKTS MVD Ukrainy, 20 p. (in Russian)